

ZAMAN AŞIMI

da kamerî yıl esas alınır. Hatta senede bağlı bir borçta güneş yılı yazılmış olsa da zaman aşımı hesabı kamerî yıla göre yapılır. Ancak bu husus herhangî bir nassa dayanmadığından taraflar borcun tecili ve kira akdi gibi zamanla sınırlı işlemlerde hangi ay ya da yılın esas alınacağını kararlaştırabilirler. Zaman aşımı hakkın dava edilebilir olduğu andan itibaren işlemeye başlar, dava açılıncaya kadar devam eder (*Mecelle*, md. 1667). Buna göre peşin bedelle yapılan bir akidde akdin yapıldığı, vadelî akidde ise vadenin geldiği anda zaman aşımı işlemeye başlar. Mehr-i müccelce zaman aşımının başlangıcı boşama veya ölüm anıdır. Müflis bir kimsede olan alacağın zaman aşımı ancak iflasın kalkmasıyla işlemeye başlar. Zaman aşımı süresinin tek şahıs üzerinde geçmesi şart değildir. Meselâ bir hakkı belirli bir süre müris, ondan sonra da mirasçı ihmal etse zaman aşımı süresinde ikisinin toplamı esas alınır. Sadece mirasta değil alım satım ve hibede de aynı durum söz konusudur. Bir hakkın dava edilmesinde olduğu gibi hüküm altına alınmış bir hak da zamanında icraya konmazsa zaman aşımına uğrar. Zaman aşımı bunu durduran bir hal olmadığı sürece işlemeye devam eder. Şu durumlar zaman aşımının durmasına sebep olur, ortadan kalktığında da süre kaldığı yerden işlemeye devam eder: 1. Davacının kısıtlılığı. Hanefî mezhebinde hâkim görüşe göre hak sahibinin yaş küçüklüğü, akıl hastalığı gibi bir sebeple ehliyeti kısıtlı ise bu durum sona ermeden zaman aşımı işlemez (*Mecelle*, md. 1663). Bazı Hanefî hukukçuları ise kısıtlı kimsenin vasisi varsa zaman aşımının işleyeceği kanaatindedir. 2. Gâiblik. Mâlikîler'e göre sadece davacının gâib olması zaman aşımını durduran bir sebeptir. Hanefîler'e göre ise her iki tarafın gâib olması da zaman aşımını durdurur. Bununla birlikte davalının gâib olması halinde eğer vekili varsa davalının mutlaka bulunması -yemin teklifinde olduğu gibi- gerekmeyen durumlarda zaman aşımının durmayacağını kabul etmek gerekir. Ülke içerisinde sefer mesafesi kadar uzaklıkta ve uzaklığına bakılmadan başka bir ülkede bulunmak gâiblik hükmündedir. 3. İkrâh. Borçlu alacaklıyı korkutur ya da baskı altında bulundurursa bu da zaman aşımını durduran sebeplerdendir. 4. Âcizlik. Borçlu borcunu ödeyemeyecek durumda ise yine zaman aşımını durdurur. 5. Hak sahibi olduğunun bilinmemesi. 6. Hakkın talebinin yasaklanması. Zaman aşımını durduran sebeplerde engel ortadan kalkınca zaman aşımı işlemeye devam eder. Borçlunun ik-

rarı ve alacaklının dava açması gibi hallerde ise zaman aşımı kesilir ve o zamana kadar işlemiş zaman aşımı tamamen ortadan kalkar. Buna göre zaman aşımı süresi dolsun veya dolmasın borçlunun ikrarı halinde zaman aşımına itibar edilmez (*Mecelle*, md. 1674). İkrarın sözlü olması durumunda hâkim huzurunda yapılması gerekir. Alacaklının zaman aşımı süresi dolmadan alacağını talep için dava açması da zaman aşımını keser ve önce geçen süreleri iptal eder. Zaman aşımı iddiasında bulunan kişi bunu ispat etmekle mükelleftir. Davacı iddiasını ispat için karşı tarafa yemin teklif edebilir. Bir şeyin zaman aşımına uğradığına ilişkin delil aksini gösteren delile tercih edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sahnûn, *el-Müdevvene*, Kahire 1323, XIII, 192; Serahsî, *el-Mebsûât*, IX, 66-70, 97, 109-115, 171-172, 176, 186, 204; XV, 23; XXIII, 178, 189; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VII, 46-52, 81-82; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîr*, Kahire, ts. (Dâru İhyâ'ül-kütübül-Arabiyye), I, 225; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. M. Mutî' el-Hâfız), Dimaşk 1403/1983, s. 263-266; a.mlf., *el-Bahrü'r-râ'ik*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), VII, 58-60; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), V, 419-422; *Mecelle*, md. 1660-1675; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, md. 151-161, 256-261; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükâm*, İstanbul 1330, IV, 334-365; Bilmen, *Kâmus*, VI, 287; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedid*, Dimaşk 1965, I, 109, 241-244; Muhammed Abdülcevâd Muhammed, *el-Hiyâze ve't-tekâdüm fi'l-fikhi'l-İslâmî*, İskenderiye 1397/1977; M. Mustafa ez-Zühaylî, *Vesâ'ilü'l-İsbât fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1402/1982, II, 776-778; Subhî el-Mahmesânî, *en-Nazarîyye-tü'l-âmmelî'l-müccelât ve'l-ukûd*, Beyrut 1983, II, 565-584; Ali el-Haffî, *Ahkâmü'l-mu'âmelâti's-şer'ati'l-İslâmiyye*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 73-75; Mahmûd Muhammed Sâlim, *es-Sukût ve't-tekâdüm fi'levrâki't-ticâriyye*, Kahire 1988, s. 151 vd.; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1989, IV, 336; Ahmed Fethî Behnesî, *Mevsû'atü'l-cinâ'iyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut 1412/1991, I, 386-394; Kelâmî Özdemir, *İslâm Hukukunda ve Türk Hukukunda Zamaşaşımı* (yüksek lisans tezi, 1995), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Revvâs Kal'acî, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyyetü'l-müeyyessere*, Beyrut 1421/2000, I, 551-553; Sâcidürrahmân es-Siddîkî el-Kandehlevî, "Nazarîyetü't-tekâdüm fi's-şer'ati'l-İslâmiyye", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XVII/3, İslâmâbâd 1982, s. 74; Ahmet Akgündüz, "İslâm ve Osmanlı Hukukunda Müruruzaman", *SÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Konya 1988, s. 43-89; Davut Yaylalı, "İslâm Hukukunda Zamaşaşımı", *ÜÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV/4, Bursa 1992, s. 155-164; Abdülkerim Ünalın, "İslâm Hukukunda Zamaşaşımı (Tekaddüm)", *DÜİFD*, sy. 12 (1999), s. 101-124; Yaşar Yiğit, "İslâm Ceza Hukuku Hükümlerine Etkisi Açısından Zamaşaşımı", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 3, Konya 2004, s. 155-166; Abdüsselam Arı, "İslâm Hukukuna Göre Hukuk ve Ceza Davalarında Zamaşaşımı", *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 11, İstanbul 2005, s. 57-88.

OSMAN KAŞIKÇI

ZAMBAUR, Eduard Ritter von

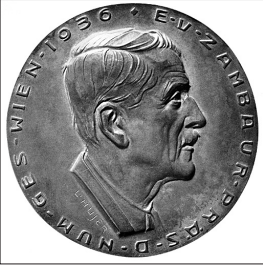
(1866-1947)

Avusturyalı nümismat ve şarkiyatçı.

12 Mayıs 1866'da Galiçya'daki Podgordze'de doğdu. Babası Avusturyalı bir generaldi. Viyana'daki Theresian Askerî Akademisi'nden teğmen rütbesiyle mezun oldu (Ağustos 1886). Üsteğmen rütbesine yükselmesinin (1890) ardından Viyana'da Pi-yade Subay Okulu'nda öğretmenliğe başladı. Bu dönemde Arapça, Farsça ve Türkçe gibi Doğu dillerini öğrendi. Bir Paris seyahati esnasında satın aldığı, içerisinde bazı Sâsânî paralarının da bulunduğu sikkeler onun ileride Doğu nümismatiğine dair yapacağı çalışmalara temel teşkil etti. Daha sonraki yıllarda bir yandan satın aldığı yeni sikkelerle koleksiyonunu zenginleştirirken diğer yandan İslâm nümismatiğiyle ilgili çalışmalarını derinleştirdi. 1901'de yüzbaşı iken Viyana Nümismatik Derneği'ne üye oldu. Derneğin yayın organı *Nümismatische Zeitschrift*'te 1905 ve 1906 yıllarında iki bölüm halinde yayımlanan "Contributions à la numismatique orientale" adlı makalesiyle 1915 yılında yayımlanan bu makalenin devamı niteliğindeki "Nouvelles contributions à la numismatique orientale" adlı makalesi nümismatik çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Özel koleksiyonundaki 546 adet İslâmî sikkelyi tanıttı bunların İslâm tarihini aydınlatmadaki değerini ortaya koyan yayınları onu İslâm nümismatiği alanında büyük bir otorite konumuna yükseltti.

I. Dünya Savaşı yıllarında albay rütbesiyle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun askerî temsilcisi olarak İstanbul'da görevlendirilen Zambaur, bu sırada başta Topkapı Sarayı olmak üzere çeşitli koleksiyonlarda bulunan İslâmî sikkeleri inceleme fırsatı buldu. Satın aldığı sikkelerle özel koleksiyonunu daha da zenginleş-

Eduard Ritter
von Zambaur

Eduard Ritter von Zambaur'un madalyon üzerindeki kabartma portresi

tirdi. Ancak savaşın ardından 1918 yılı sonbaharında Avusturya'ya dönerken Galiçya'daki Avusturya sınırı yakınlarında sikkelerden meydana gelen koleksiyonunu kaybetti. Ülkesine döndüğü zaman elinde Sâsânî paraları ile çok az miktarda İslâmî sikke kalmıştı. Viyana'ya geldikten kısa bir süre sonra emekliye ayrılan Zambaur, maddî sıkıntıdan dolayı sikke koleksiyonunun elinde kalan son kısmını da Viyana Sanat Tarihi Müzesi'ne satmak zorunda kaldı. Bu zor yıllarda Avusturya Millî Kütüphanesi kendisine bir çalışma odası tahsis etti. Zambaur, İslâm dünyasındaki hânedanların yanı sıra vezirlerle bazı önemli şehirlerin vali ve şahnelerini de ihtiva eden *Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam* adlı önemli jeneoloji eserini burada hazırladı (Hannover 1927). Eser, Hasan Ahmed Mahmûd ve Zeki Muhammed Hasan tarafından *Mu'cemü'l-ensâb ve'l-üserâti'l-hâkime fi't-târîhi'l-İslâmî* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir (Kahire 1951). 1929'da Viyana Nümismatik Derneği'nin başkanlığına getirilen Zambaur ölümünden kısa bir süre öncesine kadar bu görevde kaldı ve 10 Ekim 1947 tarihinde Avusturya'nın Graz şehrinde öldü. Son yıllarını İslâm darphâneleriyle ilgili bir el kitabı hazırlamaya ayıran Zambaur'un bu çalışması ölümünden yirmi yıl sonra Peter Jaeckel tarafından neşredilmiştir (*Die Münzprägungen des Islams*, Wiesbaden 1968). Alanında bir baş yapıt olan bu çalışma İslâm nümismatiği araştırmalarına önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca *İslâm Ansiklopedisi'*nde (A) "Hisbe", "Kafiz", "Keyl", "Keylece" gibi maddeleri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

E. von Zambaur, "Contributions à la numismatique orientale. Monnaies inédites ou rares des dynasties musulmanes de la collection de l'auteur", *Numismatische Zeitschrift*, sy. 36, Wien 1905, s. 43-122; sy. 37 (1906), s. 113-198; a.m.f., "Prägungen der Osmanen in Bosnien", a.e., sy. 41 (1908), s. 143-156; a.m.f., "Nouvelles contributions à la numismatique orientale. Monnaies inédites ou rares des dynasties musulmanes de la collection de l'auteur", a.e., sy. 47 (1915), s. 115-190; W. Behn, *Concise Biographical Com-*

panion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century, Leiden 2004, III, 686; Christoph Weber, *Das Militär-Jubiläumskreuz: Die Ritter von Zambaur und der Offiziersadel in der Donaumonarchie (1800-1918/45)*, Hamburg 2004, s. 38, 41, 56, 62, 95, 113-114; *Küschners Deutscher Gelehrten-Kalender*, 1928-29 (ed. B. Lüdtkke), Berlin 1929, s. 2739; 1931/II (1931), s. 3364; 1935 (1935), s. 1578; H. Demel, "Eduard Ritter von Zambaur", *Numismatische Zeitschrift*, sy. 73 (1949), s. 154-155; A. Loehr, "40 Jahre Numismatik in Österreich", a.e., s. 7-12.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

ZAMBİYA

Güney Afrika'da bir ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Kuzeyde Kongo Demokratik Cumhuriyeti (eski adı Zaire) ve Tanzanya, doğuda Malavi ve Mozambik, güneyde Zimbabve, Botswana ve Namibya, batıda Angola ile komşudur. Resmî adı Zambiya Cumhuriyeti (Republic of Zambia), yüzölçümü 752.614 kilometrekaredir. Nüfusu 13 milyon (2010 yılı tah.), başşehri Lusaka (1.300.000), diğer önemli şehirleri Ndola (630.000), Kitwe (424.000), Kabwe (eski Broken Hill, 220.000), Mufulira (177.000), Chingola (150.000) ve Luanshya'dır (125.000). Eski adı Kuzey Rodezya olan ülkenin denize kıyısı yoktur ve bağımsızlığını 1964 yılında İngiltere'den kazanmıştır.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Merkezi Afrika platosu üzerinde yer alan ülkede ortalama yükselti 1000-1500 m. arasında değişmektedir. Ülkenin en yüksek noktalarını kuvarsit ve kum taşlarından meydana gelen Mafinga ve Makutu dağ sıraları oluşturur. Buralarda yükselti yer yer 2000 metrenin üzerine çıkar. En alçak yerleri ise güneyde Namibya, Botswana ve Zimbabve ile sınırı teşkil eden Zambezi ırmağı çevresidir. Burada yükselti 350 metrenin altına iner. Başlıca akarsuları Zambezi, Kafue, Luangwa, Luapula ve Chambeshi; önemli gölleri Tanganyika, Mweru, Mweru Wa, Ntipa ve Bangweulu'dur. Kaynaklarından bazılarını Kuzeybatı Zambiya'dan alan ve Mozambik kıyılarında Hint Okyanusu'na ulaşan Zambezi 2650 km. uzunluğu ile Afrika'nın önemli akarsularından biridir. Dünyanın en büyük yapay gölleri arasında yer alan Kariba gölü ve dünyanın yedi harikasından biri kabul edilen

Victoria çağlayanı Zambiya-Zimbabve sınırında Zambezi nehrinin üzerinde yer alır. Kariba gölü, 1950'li yıllarda ülkedeki baskır madencilğinde gerekli olan elektriği burada kurulacak hidroelektrik santralinden elde etmek ve Zimbabve'deki tarım ve sanayi sektörünü desteklemek amacıyla oluşturulmuştur. Zambiya ılıman bir iklim sahahtır. Yazın sıcaklık nâdiren 35°C'yi aşar. Yağış rejimi düzensizdir. Ülkede birincisi kasım-nisan arasındaki yağışlı mevsim, ikincisi mayıs-ağustos arasındaki soğuk ve kurak kış mevsimi, üçüncüsü eylül-ekim arasındaki sıcak ve kurak dönem olmak üzere üç mevsim ayırt edilir. Yağış miktarı kuzeyden güneye doğru belirgin şekilde azalır. Kuzeyde yağış miktarı 1200 milimetreyi geçerken güneybatı kesimlerinde yağış 800 milimetrenin altına iner. Yıllık buharlaşma miktarı yağışın aksine kuzeyden güneye doğru artar. Mayıs-ağustos arasındaki soğuk dönemde günlük ortalama sıcaklık 17°C civarında iken diğer aylarda 21-27°C'ler arasında seyredir.

Zambiya'da ormanlar, ağaçlı savanlar, çoğunluğunu dikenli türlerin oluşturduğu çalı toplulukları ve ot toplulukları belli başlı vejetasyon tipleridir. Nyika platosunun yüksek kesimlerini kaplayan ormanlarda Albizia gummifera, Chrysophyllum magalismsontanum, Diospyros mespiliformis, Ekebergia capensis, Entandrophragma excelsum, Parinari excelsa ve Podocarpus latifolius ağaçları yaygındır. Daima yeşil kalan ormanlar ise ülkenin batısında Kaoma ve Mongu çevresinde yayılış alanı bulur. Yine ülkenin batısında Kalahari kumulları üzerinde Baikiaea plurijuga (tik ağacı), Burkea africana ve Guibourtia coleosperma ağaçlarının meydana getirdiği topluluklar yaygındır. Zambiya, Sudan-Zambezi bölgesi olarak adlandırılan flora bölgesi içinde yer alır. Bölgenin karakteristik bitkileri arasında Acacia sp., Brachystegia sp. ve Colophospermum sp. gibi baklagiller ailesinden ağaçlar sayılabilir. Bu ağaçlardan bazılarının çeşitli unsurları (meyve, yaprak gibi) insanlar için kıtlık zamanlarında büyük önem taşır. Zambezi vadisinin özellikle kurak kesimlerinde görülen, Adansonia digitata, Combretum imberbe, Kirkia acuminata gibi türlerin eşlik ettiği Colophospermum mopane ağaçları, mopane kurtlarını (Gonimbrasia bellina) larva aşamasında barındırır. 5-8 cm. uzunluğundaki bu siyah noktalar halk tarafından çok büyük miktarda toplanır ve çeşitli şekillerde pişirilerek yenir. Zambiya'nın florasına kayıtlı olan 6280 civarında bitki taksonunun (tür, alt tür, varyete